

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Adély Jůnové Mackové
„Československo-iránské vztahy v letech 1918-1938. Politika, hospodářství, kultura,
vystěhovalectví a krajanské kolonie“

Předkládaná doktorská disertace zpracovává téma, které v dosavadní české historiografii bylo v podstatě opomíjené. Československému zahraničnímu obchodu v meziválečném období věnovaly hospodářské dějiny nemalou pozornost, upřednostňována byly přirozeně obchodní výměna s evropskými zeměmi, ale zmapovány již byly vztahy s četnými zeměmi mimoevropskými, Írán ale mezi nimi chybí. Práce Mgr. A. Jůnové Mackové tedy vyplňuje mezeru, a to způsobem více než důkladným. Problematika obchodní výměny s Íránem byla zřejmě opomíjená vzhledem k jejímu vcelku zanedbatelnému objemu, přičemž se nedocenilo, že právě analýza obdobných netradičních „marginálních odbytišť“ umožňuje vyslovit se k mnoha závažným otázkám, jakými je např. pružnost československé obchodní politiky, její adaptabilita k místním podmínkám, konkurenceschopnost čsl. firem na nezavedených trzích či obchodní zdatnost soukromého sektoru. Tyto otázky předkládaná práce reflektuje vedle detailního rozboru československého vývozu do Íránu a dovozu jeho exportních komodit. Z tohoto hlediska přináší disertace Mgr. Jůnové Mackové mnoho nového a právem ji lze označit na významný příspěvek k vývoji zahraničního obchodu meziválečného Československa.

Nespornou předností předkládané disertace je důkladná znalost sekundární literatury umožňující vlastní téma dosavadní historiografií v podstatě nedotčené ukotvit v širších souvislostech hospodářských i politických. Badatelským přínosem je zpracování relevantního pramenného materiálu četných archivních fondů čsl. původců (jistě by určitým kapitolám prospělo přihlídnutí k materiálu dalších podniků, zejména Bati, brněnské Zbrojovky či podniků hutních). Nepominutelné obohacení výkladu přinesla sonda do britského archivního materiálu komplementovaná studiem britských edic. Má to své opodstatnění – Írán náležel do oblasti britských zájmů a Londýn v něm měl pevné pozice. Na československé obchodní aktivity nahlížel s jistou benevolencí, byť v určitých případech neváhal proti čsl. konkurenci ostře zakročit. Na druhé straně ale bych očekával přihlídnutí k pramenům (i literatuře) německé provenience (alespoň k edici ADAP). Německo, obdobně jako Československo, usilovalo o zachycení se na iránském trhu, stejně jako v jiných případech přeceňovalo jeho možnosti, a proto jeho aktivity v Íránu sledovalo určitě bedlivěji než Británie, která si byla jistá svým přednostním postavením. Po formální stránce není jasné, jak dalece autorka

pracovala s dobovým tiskem, co přebírala z fondu MZV-VA a které ročníky uváděných periodik systematicky prostudovala (v seznamu periodik není uveden časový rozsah).

Po stránce koncepční předkládaná práce není prosta problémů. Již v úvodu se deklaruje (a na vícero místech opakuje), že se jedná „... o komplexní pojednání československo-iránských vztahů politických, hospodářských i kulturních“, přičemž problematice kulturní není věnována žádná kapitola (či podkapitola), ba ani v textu není o ní zmínky. Dále se uvádí, že „osu pojednání tvoří podnikatelské aktivity československých firem“ v Íránu (což je již v nesouladu s „komplexním pojednáním“). Odhlédnu-li od zmínek (mimořadně mimořádně zajímavých) o několika menších firmách, pak badatelská pozornost byla věnována jen dvěma firmám – Škodovce a ČKD (aktivity Zbrojovky Brno jsou popsány jen na základě literatury). „Osa“ by měla prolínat textem, rozhodně jí není necelá třicítka stran, do níž jsou vtěleny obchody ŠZ a ČKD. Podstatně větší prostor je věnován propracovanému výkladu o československo-iránské obchodní výměně. Jisté rozpaky s konceptualizací práce prozrazuje „kladění otázek“ (s. 20n), přičemž definování řešených problémů je nahrazeno stručným obsahem jednotlivých kapitol. Ohlašované „komplexní pojednání“ je vlastně zúženo na vzájemné obchodně politické vztahy.

Vezmu-li za východisko vzájemné obchodně-politické vztahy, pak předkládaná práce je strukturovaná logicky, byť zejména úvodní dvě kapitoly postavené převážně na sekundární literatuře nejsou vyvážené. Následně je detailně popsáno navázání diplomatických vztahů Prahy s Teheránem – možná až příliš (viz sice zajímavý, ale podružný popis sídla čsl. konzulátu/vyslanectví či podrobný popis jeho agendy, který je rozvedením příslušného odstavce pojednání o pramenech).

Za přínosné pokládám pojednání o tvorbě smluv mezi Československem a Íránem (smlouvy samé jsou prezentovány příliš deskriptivně), velmi zdařilá je charakteristika československého pohledu na Írán jako na zemi stojící na „vedlejší koleji“ československého zájmu. Po nastínění smluvních základů přistoupila autorka k rozboru vzájemné československo-iránské obchodní výměny. Vhodně do něj začlenila logistické problémy, které obchodní výměnu mimořádně zatěžovaly, i problematiku zprostředkovávání obchodů svědčící o její důkladné obeznanosti s pojednávaným tématem.

Ocenit je třeba podrobné zpracování komoditní struktury československého vývozu do Íránu a iránského do Československa, které je provázáno s kvantitativními údaji v tabulkách a grafickým znázorněním vývoje. Mgr. A. Jůnová Macková zde (ale i na jiných místech) prokázala svou odbornou erudici, příkladem může být její dešifrování statistické položky „vývoz železného zboží“. Kapitola o průniku čsl. firem do Íránu je dalším důkazem autorčiny

důkladné znalosti faktografie. Zvláštní pozornost věnovala aktivitám Škodových závodů, zrodu i činnosti její zastupitelské společnosti v Íránu, Omnipolu aj., přičemž zvláště pojednala o dodávkách investic (cukrovary, obdobně i ČKD) a zbrojního materiálu. Poukázala přitom na významnou, nicméně dosud přehlíženou okolnost vztahující se k obchodně politickému vztahu Československa k zemím na „vedlejší koleji“. Zatímco v československé bilanci zahraničního obchodu náleželo Íránu jen skromné místo, v bilanci podniků typu Škodovy závody tomu bylo podstatně jinak.

V této souvislosti vyvstává jedna okolnost, na niž v předkládané práci nenalézám odpověď. Vývoz exportních celků, natož zbrojního materiálu, představoval pro podnik nemalé náklady překlenované zpravidla úvěrem (pro časovou lhůtu mezi podpisem smlouvy a dodáním). Sjednávala tedy např. Škodovka nějaký takový úvěr s konsorciem bank? Sice, jak se v práci uvádí, Írán netrpěl zvláštní nouzí o devizy nacházející se zejména na kontě národního rezervního fondu, znamená to, že skutečně při dodání zakázky ji vždy proplatil? Škodovce skutečně stačily v rámci kompenzací koberce? Mimochodem, nevystával jí s nimi problém? Zcela na místě je zařazení kapitoly pojednávající o čl. občanech pobývajících či usídlivších se na území Íránu, kteří tvořili, jak se v práci uvádí, přirozenou oporu přicházejícím zprostředkovatelům, zástupcům firem aj.

Po stránce faktografické je disertace Mgr. A. Jůnové Mackové významným obohacením stávajícího poznání obchodních vztahů Československa se zahraničím v meziválečné době. Autorka prokázala nemalou měrou své interpretační schopnosti, byť nezřídka popisnost převažuje nad analytickým přístupem. Jak se dalo očekávat z její publikační činnosti, předkládaná práce má velmi dobrou stylistickou úroveň, je logicky tematizovaná. Text práce je vhodně proložen téměř čtyřmi desítkami tabulek a grafů, které jsou v něm interpretovány. Funkční je i příloha, zejména převody měn.

Disertační práce Mgr. A. Jůnové Mackové splňuje na tyto práce kladené požadavky, a proto ji plně doporučuji k obhajobě.

V Praze, dne 7. srpna 2012

Prc

bc.